

ELŐSZÓ

Ez a könyv azt tárja fel, hogyan jelenítjük meg nyelvileg azt, hogy megfigyelésből származik, illetve következtetési folyamatok eredménye az, amiről beszélünk. A kutatás magyar nyelvi anyag kvalitatív elemzésére épül.

A tapasztalatnak és a következtetésnek a nyelvi jelölését az evidencialitás alrendszeireként tartja számon a nyelvészeti szakirodalom. Az evidencialitás jelensége a legelterjedtebb meghatározás szerint az információ forrásának a nyelvi kidolgozását jelenti. Ha a beszélő a tapasztalatáról vagy az erre épülő következtetéséről szól, és a nyelvi kifejezések megválasztásával azt is hozzáférhetővé teszi, hogy a tudásnak ezeket a forrásait működteti a jelenet megkonstruálásában, akkor közlése az evidencialitás szemantikai tartományában értelmeződik. Az itt bemutatásra kerülő vizsgálatok alapján azonban az a kép bontakozik ki, hogy a következtetés nyelvi kifejezése, azaz az inferencialitás nem (vagy legalábbis nem egyszerűen) az evidencialitás egyik dimenziója.

A következtetés nyelvi kifejezése mindig konstruálás, nincs eleve adva, a megfigyelt eseménybe „belekódolva”, hogy azt miként kell nyelvileg kifejezni. A beszélő fogalmilag és nyelvileg megalkotja azt a jelenetet, amelyet nyelvi kifejezések által mások elé akar tárni. Ebben a folyamatban a beszélő döntések sorozatát hajtja végre, amíg eljut a megnyilatkozásig. Ezek a döntések nem feltétlenül tudatosak, és többnyire reflektálatlanok maradnak.

Vannak olyan nyelvek (a magyar nem ilyen), amelyekben paradigmákba szerveződve elkülönülnek az evidencialitásnak (a forrás megjelölésének) és az episztemikus modalitásnak (a jelenet lehetőségességének, valószínűségének) a jelölői. Ezekben a nyelvekben az inferencialitás, azaz a következtetés bizonyos típusai az evidencialitás kategóriájába tartoznak, és elkülönülnek a vélekedést hozzáférhetővé tevő rendszertől (tehát az episztemikus modalitástól). Egy ilyen nyelv beszélőjének egy jelenet nyelvi megkonstruálásakor azt a döntést is meg kell hoznia, hogy a jelenetet mint valamilyen megfigyelésre épülő következtetés eredményét kívánja-e a diskurzusba vinni, vagy inkább vélekedésként akarja beszélőtársa tudomására hozni. A különbség nem az eredményhez elvezető következtetési folyamatokban van, hanem a nyelvi konstruálásban. Az első esetben (az eredmény típusú evidencia jelölésében) a beszélő a tapasztalatot kiindulópontként kezeli, és innen jut el a célszerkezethez, az eredményhez. Ezzel arra készíti a beszédpartnerét, hogy modellálja ezt az „utat” az értelmezés során. A második esetben (vélekedés közlésében) a beszélő egyben vélekedő szubjektumként lép fel, az ő mentális működése az az alap, ahonnan a célszerkezet, az „eredmény” mint vélelem elérhetővé válik. A beszédpartnernek nem kell „elmeolvasással” rájönnie, hogy a jelenet vélekedés, hiszen ezt a beszélő konvencionálódott nyelvi kifejezésekkel jelöli.

A következtetés és a vélekedés lényegi kapcsolatát feltárva a jelen munka mellett érvel, hogy az inferencialitás és az episztemikus modalitás nyelvspecifikusan szervező-

dő kategóriák, amelyek képviselhetik a következtetés eltérő nyelvi konstruálását, a következtetési folyamatok alapján azonban nem lehet különbséget tenni e két kategória között.

A vizsgálat a megfigyelés és a következtetés magyar jelölőivel foglalkozik. A jelenségek megközelítése a funkcionális kognitív nyelvészeti kerethez illeszkedik, a megálapítások empirikus vizsgálatra, részben már meglévő adatbázisok használatára, részben saját kísérletre és az ennek anyagából létrehozott korpusz kvalitatív elemzésére épülnek.

A kísérlet egy félperces videofilm jelenetsorának a feldolgozása, a történet megkonstruálása és a film alapján közvetlenül meg nem figyelhető dolgokra vonatkozó vélekedés folyamatában kíséri figyelemmel a tapasztalat és a következtetés nyelvi kifejezését. A kísérletben negyvenöt személy vett részt.

A könyv utolsó fejezete egy kifejezéscsoport korpuszalapú elemzésére vállalkozik. A LÁTÁS tartományával összefüggő lexikalizálódott kifejezések (*láthatóan, láthatólag, szemmel láthatóan, szemmel láthatólag, szemlátomást, látszólag; előreláthatólag ~ előreláthatóan*) elemzésén keresztül tárja fel az evidencialitás és az inferencialitás kapcsolatát. Ezek a kifejezések azért kerültek a vizsgálat középpontjába, mert a magyarban (is) a vizuális észleléssel összefüggésben van a legtöbb lexikalizálódott evidenciajelölő kifejezés. Továbbá az ún. közvetlen evidencia típusában az érzékelésen belül a vizuális észlelés az alapértelmezett, ezért a grammatikalizálódott evidenciajelölő rendszerekben a paradigmán belül (általában) ez az alakilag is jelöletlen (default, baseline vagy alapbeállítás szerinti) típus.

A könyvnek egy szerzője van, de kutatói közösségben született.

Hálás vagyok az ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszékén működő DiAGram funkcionális nyelvészeti kutatócsoportnak az inspiráló beszélgetésekért, a közös munkáért. Ahogy az a hivatkozásokból is láthatóvá válik, a kutatócsoporton belül Tolcsvai Nagy Gábor, Tátrai Szilárd és Imrényi András gondolatai, munkái különösen nagy hatással voltak arra, ahogy a nyelvi tevékenységről és a grammatikáról alkotott elképzelésem formálódott. Szeretettel gondolok tanítványaimra, akik együtt gondolkoztak velem, és készek voltak adatközlőként is részt venni ebben a kutatásban. Szerencsésnek tartom magam azért, hogy barátként, családtagként sokaknak mondhatok személyesen is köszönetet.

Munkámat a Bolyai János kutatói ösztöndíj (BO/00584/10/1) és az OTKA (K 100717 számú Funkcionális kognitív nyelvészeti kutatás) támogatta. A könyv megjelentetését a Magyar Tudományos Akadémia 2014-ben kiírt könyvkiadási pályázata, valamint az OTKA (K 100717 számú Funkcionális kognitív nyelvészeti kutatás) tette lehetővé. Köszönöm a kötet lektorainak, Komlósi László Imre professzornak és Tátrai Szilárd docensnek, hogy a nagyon rövid határidő ellenére elvégezték az alapos szakértői véleményezést. Hálás vagyok a Tinta Könyvkiadónak, hogy felvállalta a kézirat megjelentetését, és hogy a pályázatot elnyervén körültekintően gondozta ezt a munkát.